
illustratief voor de ontwikkelingen elders in Nederland waar een groep orthodoxe protestanten zich al dan niet onder leiding van een evangelist ging organiseren. Eerst was er een groep die samenkam bij elkaar thuis, vervolgens werden lokaaltjes gehuurd of gebouwd waar catechisatie en Bijbellezingen werden georganiseerd. Volgende stappen waren dan vaak een zondagsschool en een jongelingsvereniging en van daaruit breidden activiteiten zich afhankelijk van de omstandigheden verder uit. Natuurlijk zakte op zo'n zendingspost of bij een lokale vereniging de belangstelling ook wel eens in, of voegde de groep actieve orthodox-protestanten zich toch bij afgescheidenen, maar de trend na 1850 is vooral een groei van verenigingen en dergelijke orthodox-protestantse kernen in Nederland.³⁶

De Vereniging ter Verbreiding der Waarheid is een heel succesvol voorbeeld van deze trend. Bovendien betreft het een relatief grote club. De Verbreiding had de aanzet gegeven tot allerlei nieuwe initiatieven en de oprichting van nieuwe verenigingen en instituties. De activiteiten van de Verbreiding, met haar verenigingen voor jongens en meisjes, mannen en vrouwen, waren uiteindelijk zo uitgebreid dat vrijwel het hele sociale leven van haar leden zich binnen die kaders kon afspelen. Thuis lag er dan nog de *Christelijke Verzamelaar door en voor het Volk* of de *Christenbode*, allebei tijdschriften onder redacteurschap van Looman, waarin werd geschreven over de voortgang van de huisbezoeken, over de zending en waarin bijbeluitleg werd gegeven. De Verbreiding bracht een vernieuwing in verenigingsland door haar leden op basis van het geloof te verenigen en strekte haar takken uit naar alle terreinen van het leven.

Slagkracht

Om zo effectief mogelijk te kunnen werken onderhield het hoofdbestuur contacten met verschillende andere christelijke verenigingen in de stad. De huisbezoeken werden afgestemd met de wijkbesturen van het Nederlandsch Bijbelgenootschap, die de bezoekbroeders van bijbels en traktaten voorzagen. Ook was er nauw contact met het 'Amsterdams comité ter opbeuring van boetvaardige gevallen vrouwen en meisjes'. In samenwerking met dit comité richtte de Verbreiding in 1853 een doorgangshuis op voor prostituees, in 1856 volgde een 'Te Huis' voor meisjes en vrouwen die op zoek waren naar werk en beschermd moesten worden tegen kwaadwillende heren en hoerenmadammen. De contacten met deze verenigingen verliepen voornamelijk via het persoonlijke netwerk van onder andere Looman en Höveker, die de bestuursleden kenden uit de bijeenkomsten van de Réveilkring Amsterdam en de Christelijke Vrienden. In feite brachten zij zo een

³⁶ Overzicht van evangelisatieposten in Mink, *Op het tweede plan*, 262-266.